

Արտաքին աշխատանքային միգրացիայի պատճառների հարցի շուրջ. հասարակական կարծիքի վերլուծություն

Անդրանիկ Շահինյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-321>

***Հանգուցային բառեր.** միգրացիա, միգրացիոն շարժունություն, ժողովրդագրական պատկերի խախտում, հասարակական կարծիք, միգրացիոն տրամադրություններ*

Ներածություն: Ներկայացվող հոդվածը իր մեջ բովանդակում է ՀՀ արտաքին միգրացիոն տեղաշարժերի պատճառների ուսումնասիրություն, որն իրականացվել է սոցիոլոգիական հետազոտության մեթոդաբանության միջոցով: Հոդվածի շրջանակներում իրականացված հետազոտությունը ընտրանքային է, որտեղ պահպանված են սոցիոլոգիայում ընդունված չափանիշները: Սոցիոլոգիական հետազոտության ծրագրի ընտրանքում ընդգրկվել են ՀՀ Շիրակի մարզի 14 գյուղական և մեկ քաղաքային բնակավայրեր (տե՛ս աղյուսակ 1): Հետազոտության ընտրանքը կազմվել է՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանային, մասնագիտական, միգրացիոն միտվածությամբ աչքի ընկնելու, ինչպես նաև սեռային ու տարիքային առանձնահատկությունները, որպեսզի հնարավոր լինի վեր հանել արժեքավոր և արդի տեղեկատվություն հետազայում միգրացիոն քաղաքականություն մշակելիս նկատի առնելու և գործածելու համար: Այդ կապակցությամբ խնդիր էր առաջացել գնահատել ՀՀ Շիրակի մարզի տնային տնտեսությունների զարգացման գործում միգրանտների ունեցած դերն ու նշանակությունը: Դրա հետ մեկտեղ, հարկ էր հասկանալ, թե վերջին տարիներին Հայաստանից աշխատունակ բնակչության արտահոսքը մեր հասարակության առաջ ինչպիսի գոյաբանական խնդիրներ էր ստեղծել մասնավորապես ժողովրդագրական անկման և բնաթափման (դեպոպուլյացիայի) հետ կապված: Խնդրո առարկայի շրջանակները ընդգրկում են նաև այն հարցը, թե որտեղ են ցանկանում մեկնել հայ երիտասարդները ներկա փուլում, և որոնք են միգրացիոն միտվածության պատճառները: Աշխատանքում տեղ գտած տեղեկությունները հեղինակի անձնական ուսումնասիրությունների արդյունքներն են, որոնք ստացվել են նախապես մշակված պլանների փուլային ստուգման և վերլուծությունների արդյունքում: Հեղինակի կողմից նախապես կազմված գործիքները անցել են փորձաշրջան, ստուգվել են կրթական գործընթացներում, ինչպես նաև ՀՀ Գյումրի քաղաքի միգրացիոն միտվածություն ունեցող 18-ից բարձր քաղաքացիների շրջանակներում: Ստացված տեղեկությունները ամբողջապես արտահայտել են թեմայի բովանդակությունը և հետազոտության ընտրանքով սահմանված նպատակները: Հետազոտության ինչպես նախնական, այնպես էլ երկրորդային տվյալ-

ները եղել են չափելի, ենթարկվել են վերլուծության գործիքային չափումներին և ապահովել են գնահատելի տեղեկատվություն ներկայացվող գիտական հոդվածի համար:

Հոդվածի շրջանակներում ձեռք բերված տվյալները արժեքավոր կլինեն գիտական և հասարակական լայն շրջանակների, մասնավորապես միգրացիայի հիմնախնդիրներով զբաղվող կառույցների համար:

Հոդվածի ուսումնասիրության նպատակն է՝ սոցիոլոգիական մեթոդաբանության միջոցով վեր հանել արտաքին աշխատանքային միգրացիայի պատճառները հայ հասարակության շրջանում: Պարզել, թե որ երկրներ են ցանկանում մեկնել ՀՀ բնակիչները՝ հստակեցնելով դոնոր երկրում՝ ՀՀ-ում միգրացիան պայմանավորող հանգամանքները, հասկանալով ազգաբնակչության միգրացիոն միտվածությունը, քննարկել դրանց հաղթահարման կամ սրությունը մեղմելու հնարավորությունները, մշակել ու ներկայացնել կառուցողական առաջարկություններ: Հետազոտության նպատակն է եղել ստանալ վիճակագրական տվյալներ, որոնք ներկայացուցչական կլինեին մարզային մակարդակով: Հաշվի առնելով միգրացիոն հոսքերը չափելու ու միգրացիայի գործընթացը բացատրելու երկակի նպատակը՝ օգտագործվել է կիրառական սոցիոլոգիական միգրացիոն հետազոտություն, որով ստացվում է տեղեկատվություն անհատների ու տնային տնտեսությունների վերաբերյալ:

Նախնական հիպոթեզներ

1. վերադարձող աշխատանքային միգրանտների մրցունակությունը հայկական աշխատաշուկայում բարձրանում է,
2. միգրացիայի դիմող անձանց պատճառները հիմնականում հոգեբանական են՝ պայմանավորված հետպատերազմական վախերով և բացասական սպասումներով:

Հոդվածի հետազոտության օբյեկտ են հանդիսացել 18-55 տարեկան ՀՀ այն քաղաքացիները, ովքեր պոստենցիալ միգրանտներ են կամ ունեն ուղիղ առնչություններ՝ արտաքին աշխատանքային միգրացիայի հետ կապված: Ներկայացվող թեմայով **ուսումնասիրության անհրաժեշտություն** առաջացավ՝ վերջին շրջանում աշխարհաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական խնդիրներով պայմանավորված, երբ հասարակության շրջանում սկսվեց անկայուն տրամադրություններ ու վախեր տարածվել: Այդ տրամադրություններն էլ՝ ավելի սաստկացան, երբ սկսվեց և դեռևս շարունակվում է ռուս-ուկրաինական պատերազմը: Հոդվածի շրջանում հարկ ենք համարել վերհանել այն հիմնական ու առանցքային խնդիրները, որոնք հասարակությանը ճնշում են և ակամա միգրացիոն տրամադրություններ են ստեղծում: Հոդվածի **հետազոտության ընտրանքը** հիմնականում պայմանավորված է ՀՀ-ում և, առավել կոնկրետ, Շիրակի մարզի գյուղական բնակավայրերից տեղափոխությունների պատճառականության պարզմամբ: Ուսումնասիրության ենթարկված բնակչությունը դիտարկվել էր որպես հստակ սահմանված և որոշակի,

իսկ հավանական ընտրանքը կատարվել է բնակչության հենց այդ հատվածից: Այնուամենայնիվ, սույն ընտրանքային հետազոտության մեջ առկա են առանձնահատուկ ուսուժաստիքավոր խմբեր. ներկայիս միգրանտները (ներգադաժներն ու արտագաղթածները), վերադարձած միգրանտները (այն միգրանտները, որոնք նախկինում ապրել են արտերկրում, բայց վերադարձել են), ներքին միգրանտներ և անձինք, որոնք միգրացիայի ուղին երբեք չեն բռնել (տեղաշարժվելու նրանց մտադրությունը գնահատելու որպես համեմատական խումբ): Հաշվի առնելով հիմնախնդրի յուրահատկությունները՝ իրականացվել է **խառը մեթոդներով հետազոտություն՝ քանակական հարցման (դեմատոդեմ), խորին հարցազրույցի, փաստաթղթերի ավանդական վերլուծություն և փորձագիտական հարցման (կիրառվել է նաև օնլայն հարցաթերթ) մեթոդները**: Քանակական հարցման ընտրանքը քվոտային է, ըստ սեռի (արական, իգական) և տարիքի (18-25, 25-35, 35-45, 45-55), սակայն ընտրանքային համախմբության սուբյեկտների ընտրությունը իրականացվել է պատահականության սկզբունքով, ընտրանքային համախմբությունը 342 է): Ընտրվել են 14 գյուղական և 1 քաղաքային բնակավայրեր, որտեղ և իրականացվել են դեմատոդեմ հարցումներ, ինչպես նաև բնակավայրերում ձեռք բերելով տվյալներ, իրականացվել են նաև հեռախոսային հարցումներ (կրկին տեղափոխությունների պատճառների ճշգրտման նպատակով): Փորձագիտական և խորին հարցազրույցների ընտրանքը տիպային է: Ընտրվել է 14 փորձագետ՝ ըստ գործունեության ոլորտի (ակադեմիական, պետական, մասնավոր): Խորին հարցազրույցներին մասնակից միգրանտները կամ առնչակից անձինք ընտրվել են հիմնականում քանակական սոցիոլոգիական հարցման մասնակիցներից: Մասնավորապես հարցման մասնակիցների չափանիշներն են մակարդակը (ցածր, միջին, բարձր), որը գնահատվել է Լայկերտի սանդղակով, և սեռը (արական, իգական):

Հարցաթերթը հիմնականում կազմվել է բաց հարցերով՝ իր մեջ բովանդակելով նաև տոկոսային ու թվային արժեքների վերհանում: Բացի վերոնշյալից՝ մենք մշակել էինք հարցաթերթ միգրացիայի հարցերով մասնագետ 14 փորձագետների հարցման համար: Հարցման ենթարկված հայ փորձագետները հիմնականում գիտնականներ էին՝ սոցիոլոգներ, քաղաքագետներ, տնտեսագետներ, սոցիալական աշխատողներ և միգրացիոն ծառայության աշխատակիցներ: Յուրաքանչյուր փորձագետի կարծիքն անանում է: Փորձագետների հարցման ժամանակ դեմ առ դեմ հարցման տարբերակից բացի կիրառվել է հարցաթերթիկն էլեկտրոնային փոստի միջոցով ինքնուրույն լրացնելու հնարավորությունը:

Հետազոտված ընդհանուր տնային տնտեսության ժողովրդագրական պատկերը, այդ թվում՝ տնային տնտեսության կազմը, տարիքը, ծննդավայրը, քաղաքացիությունը, ընտանեկան դրությունը և կրթությունը հողվածում ներկայացված են նպաստելու տարբեր միգրանտների և միգրացիայի հետ

առնչություն ունեցող տնային տնտեսությունների ընդհանուր պատկերի ու տիպաբանության ձևավորմանը:

Աղյուսակ 1

Ընտրանքում ընդգրկված բնակավայրերը (ՀՀ Շիրակի մարզ)

	Բնակավայրեր	Հարցված ընտանիքների քանակը	Տոկոս %
1	Գյումրիի քաղաք	103	30,1%
2	Աշոցք	60	17,5%
3	Միգավետ	15	4,4%
4	Սարազյուղ	10	2,9%
5	Ղազանյի	14	4,1%
6	Զույգաղբյուր	10	2,9%
7	Կարմրավան	10	2,9%
8	Հարթաշեն	7	2,0
9	Բերդաշեն	3	0,8
10	Արեգնաղեմ	3	0,8
11	Փոքրաշեն	15	4,4%
12	Մայիսյան	25	7,3%
13	Յողամարգ	15	4,4%
14	Թորոսգյուղ	17	4,9%
15	Ագատան	35	10,2%
	Ընդամենը	342	100,0

Աղյուսակ 2

Մասնակցածների սեռը

	Սեռ	Թիվ	Տոկոս %
1	Արական	135	39,47
2	Իգական	205	59,9
3	Նշված չէ	2	0,58
	Ընդամենը	342	100,0

Աղյուսակ 3

Մասնակցածների տարիքը

	Տարիք	Թիվ	Տոկոս %
1	18-25	120	35,08
2	25-35	90	26,3
3	35-45	92	26,9
4	45-55	27	7,89
5	55 և ավելի	13	3,8
	Ընդամենը	342	100,0

Մեր կողմից կազմված հարցաթերթի առաջին հարցին, թե ո՞րն է տեղից տեղ տեղափոխվելու հիմնական պատճառը, հարցվածների մեծամասնությունը նշել է «երեխաների որակյալ կրթության պատճառով»: Նշված հարցին հաջորդում էր՝ խնդրում ենք մանրամասնեք պատճառը, որտեղ գյուղական բնակավայրերի հարցվածների ճնշող մեծամասնությունը արտահայտել է դժգոհություն առ այն, որ ծայրամասային բնակավայրերում կրթության մակարդակը գնալով իջնում է, որի գլխավոր պատճառը միավորված դասարաններում դասապրոցեսների իրականացումն է: Հետազոտության ընտրանքով պայմանավորված՝ գյուղերից երեքի հարցման մասնակիցներն ընդգծել են, որ իրենց դպրոցներում առկա են երկկուսակետ, եռակուսակետ և անգամ քառակուսակետ դասարաններ (խոսքը վերաբերում է 3 կամ 4 տարբեր տարիքային խմբերի պատկանող աշակերտների՝ նույն դասաժամի ընթացքում միացյալ դասապրոցեսների անցկացմանը):

Հարցման մասնակիցների մեջ առկա են եղել կրթական բարձր մակարդակ ունեցող մարդիկ (խոսքը դեռևս գյուղական բնակավայրերի մասին է, բարձրագույն մանկավարժական կրթությամբ մասնագիտություններով), որոնք դժգոհել են՝ այլ պատճառ նշելով, մասնավորապես ցածր վարձատրվող աշխատանք, կրկին մատնանշելով սույն հիմնախնդիրը (միավորված դասարաններ), որը ուղիղ կապով բացասական ազդեցություն է ունեցել նաև ուսուցիչների աշխատավարձերի վրա՝ շատերին զրկելով գյուղական բնակավայրում միակ աշխատատեղի հնարավորությունից, որոշների դեպքում էլ իջեցնելով դրույքաչափը: Այնուամենայնիվ, որպես արտագաղթի պատճառ, ծնողները հիմնականում նշել են երեխաների կրթության ցածր որակը, որի պատճառով շատ տնային տնտեսություններ տեղափոխվել են այնպիսի բնակավայրեր, որտեղ նմանատիպ խնդիրներ առկա չեն (պահպանված են ընդունելի կրթական միջավայրի միսիմալ պայմանները): Հարցվողները ընդգծել են նաև այլ հիասթափեցնող պատճառներ, որոնք դեմոտիվացնող նշանակություն են ունենում տվյալ տարածաշրջանում ապրելու ու կենցաղավարելու համար: Մասնավորապես՝ քարտեզագրված և վերլուծության ենթարկված խնդիրների ցանկում առավել արտահայտվածներն էին՝ ռոռզման համակարգերի կատարելագործման, արոտավայրերի ջրարբիացման, մշակութային հաստատությունների ստեղծման, երիտասարդների զբաղվածության կազմակերպման, գյուղատնտեսական մշակաբույսերի վնասատուների դեմ կենտրոնացված պայքարի և այլ կարևոր հարցեր:

Այս կոնտեքստում հարցվողներից ոմանք առանձնացրել են նաև աշխատանքի բացակայություն, մասնագիտական աշխատանքի բացակայություն, անցանկալի բարոյահոգեբանական մթնոլորտ, անորոշության զգացում և պապայի նկատմամբ:

«Ընդօրինակո՞ւմ են արդյոք հայ երիտասարդները օտար մշակույթի

տարրերը» հարցին հիմնականում պատասխանել են այո (90 %)՝ նշելով, որ շատ բացասական ազդեցություններ են իրենց հետ բերում Հայաստանի Հանրապետություն, որոնց պատճառով մեծանում են պատանիների և երիտասարդների շրջանում ասոցիալ վարքի դրսևորումները: Մնացյալ 10 %-ը կարծում է, որ տեղի կունենա քաղաքակրթությունների երկխոսություն, որը լավագույնս կանրադառնա մեր մշակույթի և հասարակության դրական տրամադրվածության վրա: Ըստ տոկոսային հարաբերակցության գնահատեք՝ «ՀՀ վերադարձած երիտասարդները արդյոք բարձր վարձատվությամբ աշխատանք կգտնեն, թե՞ ոչ» հարցին ի պատասխան գրանցվել են հետևյալ արդյունքները. հարցման մասնակիցներից 5 անձ (1,46 %), մտածում են, որ ՀՀ վերադարձած երիտասարդների շրջանում բարձր վարձատրվող աշխատանք կարող է գտնել 25-35 %-ը: Նույն հարցի շրջանում 27 անձ (7,8 %) կարծում են, որ բարձր վարձատրվող աշխատանք կարող է գտնել 35-50 %-ը, 45 անձի կարծիքով (13,15 %) այդ մարդիկ կազմում են 50-75 %, 145 անձի կարծիքով (42,39 %) այդ մարդիկ կազմում են 75-95 %, իսկ 120 անձի կարծիքով (35,08 %) այդ մարդիկ ամբողջությամբ (100 %) ունեն հնարավորություն բարձր վարձատրվող աշխատանք գտնելու (տե՛ս աղյուսակ 4-ը):

Աղյուսակ 4

Առաջարկված տոկոսային արժեքները ըստ հարցի	Հարցման մասնակիցների ընդհանուր թիվը՝ 342 և բաշխվածությունը ըստ պատասխանների քանակի	Մտացված արդյունքների տոկոսային արժեքները %
10-25%	0	0
25-35%	5	1,46
35-50%	27	7,8
50-75%	45	13,15
75-95%	145	42,39
100%	120	35,08
	342	100,0

Անդրադառնանք այն հարցին, թե աշխատանքային միզրացիան ինչ խնդիրներ է առաջ բերում ընտանիքում և ներընտանեկան հարաբերություններում: Այդ հարցի պարզաբանման համար հարցվածներին նույնպես առաջարկվել էին դատողություններ, որոնց հետ համաձայն լինելու կամ չլինելու վերաբերյալ նրանք արտահայտել են իրենց դիրքորոշումները: Այդ դիրքորոշումների մեջ առանձնակի տեղ է գրավում միզրանտի և նրա ընտանիքի վրա այդ երևույթի թողած բացասական ազդեցությունը: Ընտանիքից միզրանտի երկարատև բացակայության և տարիներ շարունակ այլ երկրներում արտագնա աշխատանքի մեկնելու պատճառով սահմանափակվում են ընտանիքի

մյուս անդամների հետ նրա շփումները, որն էլ իր հերթին առաջացնում է հոգեբանական այնպիսի երևույթ, ինչպիսին կարոտն է: Այդ մտքի հետ համաձայն է եղել հարցման մասնակիցների 97.7 %-ը: Աշխատանքային միգրացիան, հարցվածների 90.1 %-ի կարծիքով, լուրջ բացասական ազդեցություն է թողնում առողջական վիճակի վրա: Օրական միջին հաշվով 10-12 ժամ, հաճախ առանց հանգստյան օրերի, ծանր ֆիզիկական աշխատանքը, անկանոն սնվելը և ոչ ճիշտ սանիտարահիգիենիկ պայմանները մի շարք հիվանդությունների առաջացմանն են խթանում: Մյուս կողմից՝ Հայաստանում տարեցտարի ավելանում է նաև ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ սեռավարակակիրների թիվը, որը, մասնագետների վկայությամբ, հիմնականում պայմանավորված է Ռուսաստանի Դաշնություն արտագնա աշխատանքի մեկնող միգրանտների վարքով: Երիտասարդ և միջին տարիքի միգրանտներն այնտեղ ձեռք են բերում սեռավարակ հիվանդություն և վերադառնալուց հետո փոխանցում ընտանիքին: Հարցվածների 89.4 %-ը կողմնակից է այն կարծիքին, որ արտագնա աշխատանքի հետևանքով ընտանիքում լարվում են ամուսին-կին հարաբերությունները, 87.7 %-ը՝ ավելանում է ամուսնալուծվողների թիվը, 87,2 %-ը տուժում է երեխաների դաստիարակության գործը: Աշխատանքային միգրացիայի պատճառով խաթարվում են ընտանիքի ձևավորման կարևոր կենսափուլերը. ամուսնանալուց անմիջապես հետո արտագնա աշխատանքի մեկնելը, առաջին կամ երկրորդ երեխայի ծննդյան ընթացքում արտագնա աշխատանքի վայրում գտնվելը, երբեմն նաև երեխաների նշանադրությանը և ամուսնությանը չմասնակցելը բացասական ազդեցություն են թողնում ընտանիքի ամրության վրա: Դրա հետևանքով համայնքներում ավելացել է ամուսնալուծված, լքված ընտանիքների թիվը (*տե՛ս աղյուսակ 5*):

Աղյուսակ 5

Բացասական ազդեցություն	Ընդհանրապես համաձայն չեմ	Ավելի շուտ համաձայն չեմ	Ավելի շուտ համաձայն եմ	Կողմին համաձայն եմ	Դժվարանում եմ պատասխանել	Ընդամենը
Տուժում են ամուսին-կին փոխհարաբերությունները	2,3	7,6	33,1	56,3	0,8	100,0
Տուժում է երեխաների դաստիարակության գործը	1,3	10,9	28,9	58,3	0,5	100,0
Տուժում է ծերերին և հիվանդներին անհրաժեշտ խնամքով ապահովելու հարցը	6,5	20,6	27,9	44,0	1,0	100,0
Ավելանում է ամուսնալուծվողների թիվը	2,1	8,6	32,8	54,9	1,6	100,0

Ավելանում է չամուսնացածների թիվը	2,9	8,6	38,0	49,2	1,3	100,0
Տուժում են արտագնա աշխատանքի մեկնողի բարոյական նորմերը	6,5	17,4	30,2	42,2	3,6	100,0
Տուժում է արտագնա աշխատանքի մեկնողի առողջությունը	1,6	7,0	35,2	54,9	1,3	100,0
Օտար միջավայրում մեծանում է նրան սպառնացող վտանգը	1,8	7,0	34,4	55,2	1,6	100,0
Ընտանիքում ուժեղանում է միգրանտի նկատմամբ կարոտը	5	1,0	25,0	72,7	0,8	100,0

Ըստ հարցվածների՝ այդ ընտանիքներում միգրանտներն ավելի քիչ դե-րակատարում են ունենում երեխաների սոցիալականացման գործընթացներում և դաստիարակության գործում: Միգրացիան իր ազդեցությունն է թողնում այդ ընտանիքների ժողովրդագրական վարքագծի վրա, որի հետևանքով ավելանում է չամուսնացած երիտասարդների թիվը: Աշխատանքային միգրացիան երիտասարդների համար դարձել է նաև հանրապետությունից արտագաղթի կարևոր միջոց, ըստ այդմ՝ Հայաստանում շատացել է «դատարկ բունյի» նմանվող տարեց ընտանիքների թիվը: Դրանից տուժում է նաև ընտանիքում ծերերին և հիվանդներին անհրաժեշտ խնամքով ապահովելու հարցը:

Հարցին, թե ՀՀ-ից արտագաղթելու պարագայում ո՞րն է ցանկալի նպատակակետ երկիրը, որտեղ կցանկանայիք հանգրվանել, ստացել են հետևյալ արդյունքները (տե՛ս աղյուսակ 6-ը):

Աղյուսակ 6

	Երկրներ	Հարցված անձանց քանակը	Ստացված արդյունքները տոկոսներով %
1	ԱՄՆ	70	20,46
2	Ռուսաստանի Դաշնություն	65	19,0
3	Գերմանիա	54	15,78
4	Ֆրանսիա	47	13,74
5	Իտալիա	25	7,3
6	Եգիպտոս	20	5,8
7	Իրան	20	5,8
8	Կանադա	15	4,3
9	Հնդկաստան	14	4,09
10	Ճապոնիա	7	2,04
11	Ալժիր	5	1,46
		342	100,0

Այսպիսով, Հայաստանից այդ երևույթի հետագա մեղմացմանը կարող է նպաստել հանրապետությունում գոյություն ունեցող միգրացիայի դրող գործոնների կարգավորումը, այն է՝ աշխատունակ բնակչության շրջանում գործազրկության մակարդակի կրճատումը և նոր աշխատատեղերի ստեղծումը, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը և աղքատության հաղթահարումը: Դրանք կնպաստեն միգրանտների առաջնային կարիքների բավարարմանը, տեղում զբաղվածության բարձրացմանը և հանրապետությունից միգրացիոն հոսքերի կրճատմանը: Մյուս կողմից՝ աշխատանքային միգրացիայի կարգավորումը հիմք կարող է դառնալ սոցիալական մի շարք խնդիրների լուծմանը, մասնավորապես ամուսնալուծված, կոնֆլիկտային և լքված ընտանիքների թվի կրճատմանը:

Հարցված տնային տնտեսության անդամներից տասից ութը ունեցել է ընկերներ և (կամ) հարազատներ նպատակակետ երկրում՝ մինչև Հայաստանի Հանրապետությունից մեկնելը: Դա շատ մեծ թիվ է և պայմանավորված է Հայաստանի՝ միգրացիային վերաբերող երկարամյա պատմությամբ նախորդ XX դարում և ներկայումս: Մեծ սփյուռքի առկայությունը և վերջին երկու տասնամյակի ընթացքում մեկնումների շարունակական հոսքերը վստահեցնում են նորեկներին միգրացիայի ցածր վտանգի մասին և բացատրում միգրանտների կողմից կոնկրետ գտնվելու վայրի վերաբերյալ որոշում կայացնելու մասին երեք ուղու միջոցով. առաջին. նրանք ներկայացնում են տեղեկատվություն հյուրընկալող երկրի (տարածաշրջանի) աշխատանքային շուկայի մասին, երկրորդ. միգրանտների կենցաղային ծախսերն ավելանում են տվյալ վայրում առկա՝ էթնիկ ապրանքների թվի հետ մեկտեղ, երրորդ. միգրանտներն ակնկալում են, որ նախկին միգրանտներն իրենց կօգնեն տեղավորվելու հարցում:

Այդ ցանցի արտաքին գործոնների ազդեցությունը կարող է տարբերվել միգրանտների տարբեր տեսակների համար: Օրինակ՝ անկանոն կարգավիճակով միգրանտները կամ ոչ պաշտոնական աշխատանքային շուկաներում աշխատող միգրանտները կարող են ավելի շատ կախված լինել միգրացիոն ցանցերից, քան օրինական կարգավիճակով միգրանտները:

Աշխատանքային միգրացիայի հոսքը հաստատվում է այն փաստով, որ արտագաղթածների 79.3 %-ը մտադիր է եղել աշխատել արտերկրում մինչև ՀՀ-ից մեկնելը: Հարցված տնային տնտեսությունների անդամներից 71.5 %-ը ստացել է աշխատանքի խոստում՝ նախքան ՀՀ-ից մեկնելը, 4.4 %-ը՝ աշխատանքային գրավոր պայմանագիր և 1.1 %-ը՝ աշխատանք ստանալու այլ պայմանավորվածություն: Հարցվածների 22.9 %-ը չի ունեցել աշխատանքի որևէ տեսակի առաջարկ կամ դրա վերաբերյալ համաձայնություն:

Թվում է՝ ապագա միգրացիոն պլանները կախված են Հայաստանի Հանրապետության և հյուրընկալող երկրի սոցիալական և տնտեսական զարգա-

ցումից: 37.8 % արտագաղթածների մոտ առկա է 2024 թվականին վերադառնալու մտադրություն, 5.1 %-ը մտադիր է վերադառնալ 2025 թվականին, 10.8 %-ն ի վերջո վերադառնալու է (անհրաժեշտ է ընդգծել, որ հարցվածների ընդհանուր թվի 54.7 %-ը վերադառնալու մտադրություն ունի): 22.7 %-ի համար դա կախված կլինի իրավիճակի զարգացումից, 12.7 %-ը դիտարկում է ՀՀ չվերադառնալու հարցը, 5.1 %-ը մտադիր է վերամիավորվել իր ընտանիքի հետ հյուրընկալող երկրում, շատ փոքր թիվ (0.2 %-ը) դիտարկում է մեկ այլ հյուրընկալող երկիր վերաարտագաղթելու հարցը:

Վերադարձի հիմնական պատճառները ընտանեկան բնույթի են. դրանք են՝ ընտանիքի վերամիավորումը (34.9 %), ամուսնությունը (5.7 %), ընտանեկան այլ հանգամանքներ (9.9 %), միգրացիոն ծրագրի ավարտը (22.8 %), հյուրընկալող երկրում աշխատանքի բացակայությունը (12.9 %), աշխատանքի առաջարկը ՀՀ-ում (3.8 %), աշխատանքային վատ պայմանները (3.7 %), կրթությունը կամ որակավորումը (0,5 %), այլ պատճառներ (5,8 %):

Մինչդեռ միգրանտների մեծ մասը չի ընդունել ներկայիս բնակության վայրի քաղաքացիությունը, վերջին շրջանում արտագաղթած բնակչության մի մասը (6.8 %) արդեն ընդունել է քաղաքացիությունը:

Նրանց գերակշիռ մեծամասնությունը ուներ օրինական կարգավիճակ. նրանց բավականին մեծ մաս (երեքից երկուսը) ուներ միայն ժամանակավոր կամ ոչ մշտական գրանցում: Հյուրընկալող երկրում հարցվածների ընդհանուր թվի 4.9 %-ը անկանոն կարգավիճակ է ունեցել հյուրընկալող երկրում:

Տնային տնտեսության արտագաղթածները սովորաբար բնակվում են վարձակալած բնակարաններում/տներում (34.5 %), վարձակալած սենյակներում (23.7 %), հարազատի կամ ընկերոջ տանը (15.6 %), հանրակացարաններում (11.5 %), ոչ բնակելի կացարաններում (8.2 %) և առանձնատներում (5.1 %):

Ինչ վերաբերում է առողջության ապահովագրությանը, ապա նույնականացված արտագաղթածների ընդհանուր թվի 76.7 %-ի դեպքում այն բացակայել է, 6.1 %-ը ունեցել է մշտական ապահովագրություն, իսկ 12.6 %-ը՝ ժամանակավոր ապահովագրություն:

Ամփոփելով հոդվածի վերլուծության փուլը՝ նշենք, որ սույն հոդվածը մշակելու համար օգտագործվել է բազմափուլ վերլուծական շրջանակ: Տվյալների վերլուծությունը պարունակել է մեթոդների հավաքածու՝ հետազոտության միջոցով ստացված տվյալների (տեղեկատվության) հետ աշխատանքի համար: Տվյալների վերլուծության նպատակն ու խնդիրն է եղել՝ ստանալ ուսումնասիրվող հարցին վերաբերող այնքան տեղեկատվություն, որքան հնարավոր է: Արդյունքների մեծ մասը ստացվել է՝ կիրառելով վիճակագրական աղյուսակավորումներ, տրամադրելով ամփոփ վիճակագրական տվյալներ:

Հետազոտության արդյունքներով հաստատվել են **նախնական հիպոթեզները**՝ 1. վերադարձող աշխատանքային միգրանտների մրցունակությունը հայկական աշխատաշուկայում բարձրանում է, 2. միգրացիայի դիմող անձանց դրդապատճառները հիմնականում հոգեբանական են՝ պայմանավորված հետպատերազմական վախերով և բացասական սպասումներով:

Հայաստանի Հանրապետությունում միգրացիայի վերաբերյալ տնային տնտեսությունների մասին հետազոտությունների արդյունքները հնարավորություն են տալիս բնորոշելու վերջերս տեղի ունեցած միգրացիոն հոսքերը: Հայաստանի քաղաքացիների մեծածավալ արտահոսք է նկատվում տարբեր նպատակակետ երկրներ, չնայած որ Ռուսաստանի Դաշնությունը համարվում է գերակշռող նպատակակետը տասը միգրանտից իննի դեպքում: Ի տարբերություն դրան՝ Եվրոպական միության երկրներին բաժին է ընկնում միգրացիոն արտահոսքի 5 %-ից պակաս: Առկա փաստերը վկայում են, որ Հայաստանը երկու տարբեր միգրացիոն համակարգերի խաչմերուկում է՝ եվրոպական միգրացիոն համակարգի ու եվրասիական միգրացիոն համակարգի, այսինքն՝ պատկանում է երկուսին էլ, սակայն ներգրավման տարբեր չափերով:

Եզրակացություններ

Այսպիսով՝ հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետությունում միգրացիայի վերաբերյալ բարելավված տվյալների երկարամյա պահանջը՝ վերևում նշված գյուղական և քաղաքային բնակավայրերի տնային տնտեսությունների ընտրանքային հետազոտությունների միջոցով փոքրիկ, սակայն արդյունավետ հնարավորությունն է ստեղծվում երկրում ճշգրիտ ու ներկա պահին անհրաժեշտ տվյալների հավաքման համար: Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով տնային տնտեսությունների հետազոտության մասով արևկա սահմանափակումները՝ ծախսատարությունը և բարդությունը, Հայաստանի Հանրապետության շահերից է բխում՝ փորձել ու ավելի լավ զարգացնել իր տնօրինման տակ եղած վարչական տվյալների աղբյուրները: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով երկրում չգրանցված արտագաղթի գերակշռությունը՝ դա կարող է սահմանափակ լինել, քանի դեռ չկա նպատակակետ երկրների հետ համագործակցությունը: Լայնածավալ մասնագիտացված միգրացիոն հետազոտություններ անցկացնելուց բացի, պետք է կանոնավոր և հետևողական կերպով որոշակի միգրացիոն տեղեկատվություն ձեռք բերել տնային տնտեսություններում ընթացիկ հարցումներ անցկացնելու միջոցով: Անհրաժեշտ են հետազոտության որակյալ ընտրանքն ու հարցաշարի կառուցվածքը, ինչպես նաև այդ որակն ու մասնագիտական ուսումնասիրությունն ամրապնդելու համար անհրաժեշտ գործիքակազմի կիրառելիությունը: Առանց ամբողջ տարածքից ստացված միգրացիոն տվյալների ու ստանդարտացված վիճակագրության ամբողջական պատկերը կշարունակի աղոտ լինել, իսկ միգրացիոն տվյալ-

ների մասին արդյունավետ կերպով տեղեկացնելու կարողության մակարդակը՝ ցածր: Հաշվի առնելով նաև հողվածի շրջանակների սահմանափակությունը, մեր կողմից իրականացված աշխատանքի բովանդակությունը հնարավորին չափ ներկայացրինք սեղմված ձևաչափով, հետագայում կիրառելու նպատակով:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-321>

Գրականություն

1. Մարգարյան Հ., Մարկոսյան Ռ., Խաչատրյան Ն., Միգրացիայի ռիսկերը և մարդկային կապիտալի վերարտադրությունը. հարցադրումներ, հարցումներ, համադրումներ, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2016, 140 էջ:
2. Միգրացիայի և մարդկային կապիտալի վերարտադրության փոխառնչությունը Հայաստանում, Հետազոտական ռեսուրսների կովկասյան կենտրոն (ՀՌԿԿ), Հայաստան, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2016, 112 էջ:
3. Հարությունյան Մ., Արդի հայ հասարակությունը և օտարված գիտակցության փիլիսոփայությունը, Երևան, Նաիրի, 2014, 648 էջ:
4. Պողոսյան Գ. Ա., Սոցիոլոգիական դեմոսկոպ, Հայաստանը հասարակական կարծիքի հայելում: Երևան, Լիմուշ, 2016, հատոր 1, 840 էջ:
5. Погосьяна Г. А. Интеграция Репатриация: социально-экономический потенциал армянской диаспоры России: Ер.: Изд-во «Гитутюн» НАН РА, 2022, 196 с.

Изучение причин иностранной трудовой миграции РА в контексте анализа общественного мнения

Андралик Шагинян

Резюме

Ключевые слова: миграция, миграционная мобильность, демографическая разбивка, общественное мнение, миграционные настроения

Представленная статья содержит исследование причин внешних миграционных движений РА, проведенное с использованием методологии социологического исследования. Исследование, проведенное в рамках статьи, является выборочным, в котором сохранены стандарты, принятые в социологии. В выборку программы социологического исследования были включены 14 сельских и одно городское поселение Ширакской области РА. Выборка исследования составлена с учетом региональной, профессиональной, миграционной направленности, а также половозрастных особенностей, чтобы можно было извлечь ценную и актуальную информацию для дальнейшего рассмотрения и использования при разработке миграционной политики. В связи с этим возникла проблема оценки роли и значения мигрантов в развитии домохозяйств Ширакской области в РА. Вместе с тем необходимо было понять, какие экзистенциальные проблемы создал отток трудоспособного населения из Армении в последние годы, в частности, из-за демографического спада и депопуляции. В рамки этой темы входит и вопрос о том, куда хочет идти армянская молодежь на данном этапе и каковы причины склонности к миграции.

Информация, которая нашло место в работе, это результаты собственных исследований автора, полученные в результате поэтапной проверки и анализа заранее разработанных планов. Предварительно составленные автором инструменты прошли испытательный срок, были проверены в образовательных процессах, а также у граждан города Гюмри старше 18 лет, имеющих миграционную тенденцию. Полученная информация полностью отражала содержание темы и поставленные цели. Как предварительные, так и вторичные данные исследования были измеримыми, подверглись инструментальным измерениям анализа и предоставили оценочную информацию для представленной научной статьи.

Данные, полученные в рамках статьи, будут ценны для научных и общественных кругов, в частности для структур, занимающихся вопросами миграции.

Study of Foreign Labor Migration Causes of the RA within the Framework of Public Opinion Analysis

Andranik Shahinyan

Summary

Key words. *migration, migration mobility, demographic image violation, social opinion, migratory sentiments*

The article deals with a study of the causes of external migration tendencies of RA conducted in accordance with the methodology of sociological research. This research has a selective nature that preserves the standards used in Sociology. 1 urban and 14 rural settlements in Shirak Marz of RA were included in the sample of the sociological research. The sample survey is compiled with regional, professional, migration as well as gender and age characteristics so that valuable and relevant information could be extracted for further study and usage in the development of migration policy. In this regard, there was a problem of assessing the role and importance of migrants in the development of households in Shirak Marz. At the same time, it was necessary to understand what existential problems were formed by the outflow of the workable population from Armenia in recent years, particularly due to the demographic decline and depopulation. The scope of this topic also covers the question of where the Armenian youth currently wants to go and what are the reasons for the migration trend.

The outcomes of the author's empirical investigation, as mentioned in the document, were derived through systematic validation and analysis of pre-designed protocols. The instruments, crafted by the author, underwent rigorous testing and authentication in educational settings and among the population of 18-year-old migrants domiciled in the city of Gyumri, RA, as well as among the elderly. The report incorporates a comprehensive exposition of the pertinent issue and the delineated objectives of the research. The primary and secondary research data were subjected to instrumental measurements, systematically analyzed, and generated insightful inferences, paving the way for a thought-provoking scientific exposition.

The data, obtained in the framework of the article, will be valuable for scientific and public circles, for institutions dealing with migration issues.

Ներկայացվել է 26.03.2023 թ.

Գրախոսվել է 19.05.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.